

Бердаров цртеж црногорске медаље из 1839. године

ји: „За храброст“, а испод тога текста су два укрштена мача и двије укрштене лаворове гранчице.

1841. г. набавља руски дворски савјетник Александар Владимирович Чевкин, кога је у августу мјесецу 1839. била послала руска влада у Котор ради повлачења граници између Црне Горе и Аустрије, у Напуљу справу за ливење медаља и носи је Његошу. Сад Његош налази у Котору једнога златарског који му помоћу те машине кује медаље.

Према опису барона Фердинанда Шалера, и та је Његошова медаља била од сребра. На једној њеној страни налазио се орао „кога је Владика употребио у прбу, са једним лавом једном малом пољу уперед истога“.¹⁰ На другој страни је стајао „вјера, слобода, за храброст“. Испод овога натписа била су два укрштена мача „који су оздо затворени лаворовим и миртовим гранчицама“.

Ово је свакако нова медаља.

Др Јевто Миловић

ЦРНОГОРСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ УГОВОР У ТРЕБИЊУ

(28. септембра 1843)

Преговори у Дубровнику између црногорског владике Петра II Петровића Његоша и херцеговачког везира Али-паше Ризванбеговића, вођени од 21—24. септембра 1842, закључени су уговором. Уговор се, као што стоји у уводу, склапа између независне области Црне Горе и пашалука херцеговачког. Састоји се из три тачке. У првој тачки каже се да граница између

Црне Горе и Херцеговине, која иде од врха Кучког Кома до Драпаља, остане као што је сада, тј. да свака страна држи и ужива оно што сада има у рукама. У другој тачки је питање Прахова и ускока. Будући да Али-паша нема пуномоћја од Порте, не може се овом приликом ријешити ово питање. Али херцеговачки везир се обавезује да ће испословати код Порте да се образује једна комисија, коју би сачињавао по један аустријски, руски и турски чиновник, и која би ријешила граховско и ускочко питање. Закључке ове комисије признаће и владика и Али-паша, а до доношења закључака и Грахово, и ускоци, и с њима погранична мјеста остају у садашњем стању. У случају да споменути чиновници не дођу до 1. јануара 1844, онда нека буде онако како се међусобно нагоде владика црногорски и везир херцеговачки. До тога времена не може се нико из речених мјеста својеволјно иселити на једну или другу страну, а ако би ко својеволјно прешао на другу страну, да га један другом врати. У трећој тачки се напомиње да ће, ако до 1. јануара 1844. дође до спора између властичиних и везирових људи, мјешовита погранична комисија ствар испитати и кривце казнити.

Као што видимо, овим уговором Али-паша је признао независност Црне Горе. У ствари, овај уговор је само нека врста примирја, по коме су границе остале у ранијем стању. Међутим, овај дубровачки састанак имао је једну веома важну последицу. То је склапање побратимства између владике и Али-паше. То је, несумњиво, најљепши моменат у односима Његоша и Али-паше. Ако се има на уму да је владика у своме животу имао само једног побратима, Али-пашу Ризванбеговића, онда ће се моћи да оцијени и важност и величина те чињенице. Склопљено побратимство било је, сигурно, резултат обостране тежње да се погранични спорови између Црне Горе и Херцеговине рјешавају у атмосфери мира, попуштања и разумијевања.

Послије дубровачког састанка настављена је преписка између двојице побратима, живље и у пријатељском духу.

Црногорско-херцеговачке односе у другој половини 1843. пореметила је погубија Али-пашиних делегата на Башкиној води. Међутим, иако је та погубија постала предмет и дипломатске активности у Цариграду, није прекинула пријатељске везе двојице побратима.

Помирљива политика дошла је до изражаја у коначном рјешавању пограничних црногорско-херцеговачких односа, склапању уговора у Требињу и трактата у Котору, у јесен године 1843.

Уговор у Требињу закључен је преко повјереника двојице побратима, 28. септембра 1843. Не знам да ли се очувао његов оригинал. Његову копију на италијанском језику нашао сам у Државном архиву у Задру, у *Atti presidenziali dell' I. R. Governo della Dalmazia, anno 1843, busta IX, categoria X/1—2 (280)*. Ту копију

послао је окружни капетан из Котора 26. октобра 1843. Намјесништву у Задру уз допис број 1105/п.

Будући да копија уговора у Требињу досад није објављена у цјелини (у сарајевској „Бразди“ број 9—10 из 1951. Капицић је донио само ексоцарпит), на крају овога рада (у Прилозима) објављујем је цијелу.

У уводном дијелу овога уговора каже се да уговор склапају херцеговачки везир Али-паша и црногорски владика Петар Петровић. Они су се и раније састајали и договарали о учвршћењу мира и слоге између Црногораца и становника Херцеговине, утврђивали су споразуме и измјењивали писма, али је све досад остало несређено стање на граници. Зато се сада склапа вјечни мир овим протоколом (сенетом) који даје Али-паша владици црногорском, а владика Али-паши. Протокол се састоји из седам тачака.

У првој тачки говори се о успостављању мира на граници. Зликовци треба да се зауздају и да се покоравају царским заповједима. Раја у пограничним областима дужна је да се подарва турским судовима и да се, као и остала раја, потчињава царској и везировој власти. У противном, тј. ако то одбије, Црногорци је неће пријимити ни бранити ни на какав начин. Владика се обавезује да се ни под којим изговором неће мијешати у послове Турске и Херцеговине. Исто тако се обавезује и Али-паша да се неће мијешати у црногорске послове.

У другој тачки се каже да се на граници Прахова и Дробњака и на њиховој територији не смију задржавати ни боравити рђави људи и зликовци ни с једне ни с друге стране.

Трећом тачком овога уговора постављају се пандури дуж границе Херцеговине и Црне Горе. Њихова је дужност да пазе да рђави људи не прелазе границу скривено и ноћу. Кад ухвате крадљивца или бјегунца, морају га предати заповједнику једне или друге власти да га казни.

Четвртом тачком се утврђује да ниједан Црногорац не смије прећи границу Херцеговине без владицина пасоша нити иједан Херцеговац у Црну Гору без тескере.

Петом тачком забрањује се путовање ноћу преко границе без путне исправе. Људи који мисле и раде добро, не путују ноћу преко границе. Зато ће пандури ухватити сваког ноћу без путне исправе. Ако се такав човек не би предао и ако би почео да се брани оружјем, пандури смију да га убију. За таквог човека неће више питати нити ће га тражити ни једна ни друга страна.

Шестом тачком се регулише питање Граховљана и Бањана. Али-паша им опрашта све што су учинили, а то чини због свога пријатељства према владици. Војвода Јаков (Даковић) остаје и даље војвода Прахова као што је био и до сада. За све кривице које су досад учинили Граховљани и Бањани не треба

да се испитују. Међу њима, као правом царском рајом, не смије бити злих људи и крадљиваца.

Седма тачка се односи на владичине грађевине на Грахову. (Мисли се на владичину кулу на Хумцу која је доминирала Граховским пољем). Владика треба то да сруши и развали. Али-паша ће исплатити одштету владици преко његовог секретара Милаковића у Херцег-Новом. Новац ће предати Али-пашин изасланик Осман-ага Зворничанин посредовањем которског заповједника Гаврила (Ивачића). Владика се обавезује да диже руке од Прахова и граховских послова, од граница Херцеговине и Али-пашине територије. С Али-пашом утврђује пријатељство и подвлачи да се између Црне Горе и Херцеговине закључује вјечни мир.

У завршном дијелу уговора каже се да су владика и Али-паша учврстили вјечни мир и пријатељство, што има да служи општој срећи обају народа. Један примјерак овога протокола, потврђен својим печатом, даје Али-паша владици, а други такав примјерак треба да пошаље владика у Мостар Али-паши. На крају се каже да овај уговор треба да служи и једној и другој страни као правило за њихово владање од сада па даље.

Уговор у Требињу, закључен у духу пријатељства и разумјевања, отворио је нов период у пограничним црногорско-херцеговачким односима.

У писму од 24. септембра (6. октобра) 1843. упућеном которском заповједнику Али-паша га обавјештава да је уговорио наново с владиком вјечни мир и распустио војску. Трошак за кулу на Прахову (Хумцу) послаће по своме посланику Осман-аги (Зворничанину) которском заповједнику, који треба да га преда владичином секретару кад прими писмо од Али-пашиног сина Хаџи Ризван-бега из Требиња да је кула разорена. У исто вријеме, Али-паша даје на знање которском заповједнику да по своме посланику шаље и сенет (мисли се на уговор у Требињу) који ће предати владичином секретару и од њега примити владичин примјерак уговора за Али-пашу.

Неколико дана касније, 6. (18) октобра 1843, Хаџи Ризван-бег је писао писмо окружном капетану которском у коме га обавјештава да му је прије неколико дана писао отац о миру с владиком и о погодби за кулу на Хумцу која има да се развали. Шаље му Осман-агу Зворничанина с трошком за кулу и са сенетом. Владичин секретар Милаковић, коме треба то предати, доћи ће у Котор.

Колико је износио трошак за кулу на Хумцу не зна се тачно. Помињу се суме од 2300, 2500 и 8000 дуката.

Убрзо послје уговора у Требињу слиједили су трактати у Котору, 9. новембра 1843. Закључили су их Али-пашин пуно-

моћник Осман-ага Зворничанин и владичин пуномоћник секретар Димитрије Милаковић, у присуству которског окружног капетана Паврила Ивачића. Једним трактатом ликвидира се граховско питање, а другим се уређује погранична полиција.

Трактат којим се ликвидира граховско питање састоји се из шест тачака. Најважније одредбе овога трактата су ове: Граховљани ће плаћати царске хараче и даваће агама чију земљу држе колико су прије давали. Насљедном војводи Јакову Дакловићу помагаће сваке године при окупљању царских харача један човјек херцеговачког везира. Херцеговачки везир јамчи владичи да ће Праховљани бити мирни од Турака. Владика јамчи везиру херцеговачком да ће се Праховљани држати ове одредбе. Кула на Хумцу ће се уништити. Од сада ни Црногорци ни Турци не смију ништа прадити на Прахову. Трошковије око подизања куле на Хумцу плаћа херцеговачки везир владичи црногорском. Осман-ага Зворничанин предао је новца за кулу которском окружном капетану Паврилу Ивачићу да га овај уручи владичином секретару Милаковићу. Бањанима се даје пуна амнестија и потврђују се њихови кнезови Васил Баћовић и Раде Божов. Херцеговачки везир обећава да ће слати у Бањане само поштене људе да купе данак. Питање ускока остаје и даље отворено. Оно ће се ријешити онако како се споразумију владика и везир.

Трактат којим се уређује погранична полиција служи као додатак дубровачком уговору од 1842. Састоји се из четири „пункта“. По овоме трактату, постављају се на херцеговачко-црногорској граници, с једне и друге стране, пандури, који ће спречавати прелазење лутежа или злочинаца из једне покрајине у другу. Без путне исправе не смије се прелазити преко границе. Ако неко буде ухваћен без путне исправе, биће предан својој власти, а ако се таква човјек одутре пандурима, они га могу убити, без икакве одговорности. Бјегунце који од сада пребјегну на једну страну та страна неће примити ни бранити. На крају, у трактату се наглашава да се утврђује „вјечни мир и добра слопа међу Херцеговином и Црном Гором дуж границе од врха Кома Кучкога до Драпаља“.

Иако ускочко питање није ријешено на састанку у Котору, оно није реметило пријатељство двају побратима. Сачувана преписка и последије которских преговора је у пријатељском тону. Од уговора у Требињу и которских трактата који су резултирали из њега, на граници црногорско-херцеговачкој, до краја живота Његоша и Али-паше, није било важнијих допађаја који би довели у питање њихово побратимство.

Прилози

а) Копија уговора у Требињу

(Државни архив у Задру, Atti presidiali dell' I. R. Govern. della Dalmazia, anno 1843, busta IX, categoria X/1—2 (280).

L. S.

Ali Bascià, Visir dell' Erzegovina, e Pietro Petrovich, Vladika del Montenero.

Essendo, che anche in antecedenza si siamo abboccati e con certati relativamente al modo, col quale raffermiremmo la pace: la buona armonia tra i Montenerini e gli abitanti dell' Erzegovina e non si è potuta fino ad ora deffinire la cosa, attesochè i territorj confinarj del Montenero e dell' Erzegovina sono da lungo tempo in disordine, e si fece ciò, che non vi è in alcuna legge di Dio. — Egli è perciò, che abbiamo avuto molte volte di nuovo tale concerto co' nostri Incaricati e con le lettere, e adesso fortunatamente poniamo la pace perpetua col presente Protocollo (Senet), il quale viene dato da Ali Bascià al Vladika di Montenero, e del pari, il Vladika ad Ali Bascià, il quale Protocollo è conchiuso con sette Articoli, o punti cioè:

Primo. Che ciascuno, dell' una parte e dell' altra, acceda alla buona strada, e che i malfattori si infrenino, e che i comandamenti Imperiali si ubbidiscano e adempiano, e che i poveri siano felici, che li Rajà del territorio dell' Erzegovina, che trovansi lungi il confine del Montenero, debbano sempre venire alla Giustizia ed al Tribunale, quando vi saranno chiamati, in quel distretto (Kadiluk nel quale si trovano, e che siano nella dipendenza Imperiale Visirale come i rimanenti Rajà, e che se non ubbidissero e non comparissero in Giudizio, neppure i Montenerini debbano riceverli nè difenderli in modo veruno, e che il Vladika di Montenero non s' immischi negli affari Turchi e dell' Erzegovina sotto verun pretesto, e che, nello stesso modo, nemmeno Ali Bascià s' immischi negli affari Montenerini.

Secondo. Che nel confine di Grahovo e di Drobgnjak, e nel loro territorio non debbano tenersi, nè dimorare uomini malvagi e malfattori nè dell' una nè dell' altra parte.

Terzo. Che si pongano lungo il confine dell' Erzegovina e del Montenero i Panduri, affinché custodiscano dai mali uomini, i quali di nascosto e di notte, si portassero quà e là, e che quando arresteranno un ladro ed un fuggiasco debbano consegnarlo al suo Comandante dell' una e dell' altra Autorità affinchè lo punisca.

Quarto. Che nessun Montenerino debba oltrepassare il Confine dell' Erzegovina senza Passaporto del Vladika, e nessuno dell' Erzegovina il confine del Montenero senza il Teschere (Foglio di via).

Quinto. Gli uomini, che pensano e procedono bene non viaggiano di notte per i Monti confinarj — Perciò i Panduri, i quali custodiscono il confine, se arrestassero chiunque di notte senza Passaporto

orto, e quello, che non volesse darsi nelle mani dei Panduri, e omminciasse a difendersi con le armi, i Panduri possono ucciderlo, di costui non si chiederà, nè rintraccierà più nè dall' una, nè dall' altra parte.

Sesto. Io medesimo Ali Bascià perdono a quelli di Grahovo e di Bagnani tutte le reità e quanto fecero sino ad ora, e ciò per la mia amicizia pel Vladika, perdono a tutti essi per la mia amicizia, che ò, come diessi, pel Vladika, e che Iacob resti nuovamente Vojvoda di Grahovo, como lo fu fino ad ora, e tutte le reità, che vi furono fino d' ora, dei Grahovgliani e dei Bagnani non debbono punto prequirirsi se quindi' innanzi si regoleranno come veri Rajà Imperiali, e che non vi saranno tra essi male cose e ladri, e saranno sommessi alle leggi di Dio e dell' Imperatore, vi sarà la quiete e la felicità in tutto alla salute dell' Imperatore.

Settimo. Gli Edifizj, che il Vladika di Montenero ha eretti a Grahovo, fu tra di noi conchiuso e rafferamato, che il Vladika li tterri e distruga intieramente, e che la spesa gliela paghi Ali Bascià, a quale spesa gli fu consegnata e pagata coll mezzo del di lui Segretario Milakovich, a Castelnuovo, dal Nostro Inviato Osman-Agà — vornicianin, col mezzo del c. r. Comandante delle Bocche di Cattaro sig. Gabriele. — Ed io medesimo Vladika levo la mano da Grahovo e agli affari di Grahovo e dai confini dell' Erzegovina e dal Territorio di Ali Bascià, e stabilisco l'amicizia tra noi, quindi'innanzi, con perpetua pace, sulla fede di Dio, e tra il Montenero e l'Erzegovina, fino alla nostra morte.

In questi sette Articoli abbiamo rafferamata la pace perpetua l'amicizia tra noi, e ciò serve ancora per la felicità universale di tutte e due le popolazioni.

Ed il presente Protocollo lo dò io Ali Bascià al Vladika di Montenero. confermato col mio Sigillo. — Così egualmente deve vederne uno a me il Vladika di Montenero a Mostar. E così queste scritture, fatte così, serviranno all'una ed all' altra parte per regola delle nostre direzioni da adesso in poi.

A Trebigne, 28. Settembre 1843.

б) Которски трактати

На овом мјесту објављујем текст которских трактата онако како су га донијеле запребачке „Народне новине“ бр. 96. од децембра 1843, које су га пренијеле из Gazette задарске бр. 4 од 24. новембра 1843. Иако у тексту има штампарских премака, преилог заслужује да се региструје као један од најстаријих новинских извјештаја о преговорима у Котору. Текст гласи:

I

„Будући се састали у Котору од стране Херцеговачкога ззира његов посланик Осман-ага Зворничевић, а од стране вла-

дике Црногорскога његов секретар Милаковић, и један и друг провиђени пуновластјем од својих поглавицах, и држећи се с свим онога, што је владика Црногорски на бесједе уговорио с реченим Осман-агом послаником Херцеговачким, учинише следеће погодбе:

1. Да Граховљани имају плаћати царски харач, а никакв другога данка или таксе. Тако на исти начин, да Граховљани имају давати агама за турске земље, које држе, онолико, колико је везир одприје био опредјелио; а да од својих властита земаљах, које или сада већ имају Граховљани, или које одсељ буду купили од Тураках, да ништа више неморају давати.

2. Да војвода Јаков Даковић, кому војводство остаје на сљедно у фамилији, и остали Граховљани узашту сваке годин од везира херцеговачкога једнога Турчина, кога сами изаберу да покупи царски харач.

Обвезује се везир Херцеговачки владици Црногорском да Граховљани неће више никакова зла ни немира терпјети о Тураках, и да се ништа више неће од њих искати, разми он што је пори речено. Владика црногорски обвезује се пак везиру Херцеговачкому, да се Граховљани неће више смјети противити изпуњењу ове погодбе.

3. Да се разори и уништи кула на Грахову на мјесту Хумац сапраћена (већ је разорена), и да одселе несмију ни Турци ни Црногорци ништа таквога више на Грахову зидати.

4. Да се Бањани слободно врате својим кућам и земљама, да слободно уживају све оно, што су и прије држали, и везир се куне, да свакому од њих спрашта за све, што се досад догодило, и да им потврђује њихове кнезе Василија Баћорића и Раду Божова. — На исти начин обећаје везир Херцеговачки, да ће своје поштене и добре људе слати у Бањане, да навадни везирски данак купе.

5. Обећаје везир Херцеговачки, да ће платити владици строшак, што је ови учинио на Хумцу; у име којег строшка ј већ посланик везирски Осман-ага Зворничевић предао новце руке ц. кр. капитану окружном од Котора, Габриелу Ивачићу, нека их он предаде у руке владикина секретара Милаковића.

6. Што се тиче ускоках, остављамо ствар како је била досад, док се с временом сам владика и везир непогоде.

Ову погодбу, која би написана у два такмена писма у прибитју ц. кр. окружнога капитана которскога, Габриела Ивачића, подписујемо и потврђујемо печатим од стране везира Хер

цеговачкога његов посланик Осман-ага Зворниччевић, а од стране владике Црногорскога његов секретар Милаковић.

У Котору (28. Листоп.) 9. Студенога 1843.

М. П. (подписан турски) Осман-ага Зворниччевић.

М. П. (подписан сербски) Димитрија Милаковић, секретар.

Цетиње, 29. Студенога 1843.

Владика Црногорски

М. П. Петар Петровић Његош.

II

Мјесеца Рујна прошасте године 1842 састаше се у Дубровнику Али-паша Ризванбеговић, везир Херцеговачки и Петар Петровић Његош владика Црногорски, и склопише погодбу, којом су утврдили мир између пашалука Херцеговачкога и самосталне Црногоре; с часа да тај мир буде стални и чверстји, обнашли потребито да оним погодбам још слједеће чланке дојду:

1. Да се на граници Црногорској, с једне и друге стране поставе пандури, да чувају спражу пролива лупежом на једној и другој страни, и ако улове кога лупежа или злочинца, да га имају предати оној власти, од које виси, да га она каштитује.

2. Да ниједан Црногорац неможе поћи у Херцеговину без пасоша, и ниједан Херцеговац у Црногору без тескере.

3. Поштени се људи нескитају обично по горах око границе: зато ће пандури, који чувају границу, свакога кога најду поћи без пасоша или без тескере, ухватити, и предати га власти од које виси, која ће разсудити његово владање. Ако се пак таково чело неби хотјело предати пандуром у руке, него би почело бранити се оружјем у руци, пандури га могу убити, и за њега неће бити никаква питања.

4. Одсада унапредак, ако ком бјегунац утече на другу страну, да га не смлије ни примити ни бранити она страна, на коју је утеко.

С ова 4 чланка, која служе за допунит горе речене погодбе учинене у Дубровнику г. 1842, и којим се додаје још ова погодба, за Прахово и за ускоке данас учинена, и подписана од стране везира Херцеговачкога по његовом посланику Осман-али Зворниччевићу, а од стране владике црногорскога по његовом секретару Милаковићу, потврђује се опет вјековити мир и склад између Херцеговине и Црногоре на граници од Верт-кота до Драгља.

Ова погодба написана у два једнака писма у прибитју ц. кр. окружнога капитана которскога Габриела Ивачића, би подписана и потврђена печалним у име везира Херцеговачкога по

његовом посланику Осман-аги Зворничевевићу, а у име владике Црногорскога по његовом секретару Милаковићу.

У Котору (28. Листопа.) 9. Студенога 1843.

М. П. (подрисан турски) Осман-ага Зворничевевић.

М. П. (подрисан сербски) Димитрија Милаковић, секретар.

На Цетињу 28. Листопада 1843.

Владика Црногорски

М. П. Петар Петровић Његош.“

Др Хајурдин Ђурић

ЈЕДНО ЊЕГОШЕВО ПИСМО

У фонду Илије Гарашанина у Државном архиву НРС нашли смо једно писмо које је Његош упутио 6. маја 1845. године са Цетиња Илији Гарашанину, ондашњем министру унутрашњих дела Србије. Моли га да препоручи кнезу неколико сиромашних црногорских породица које одлазе из Црне Горе у Србију „себи тражити бољу срећу“.

Писмо гласи:

Високородниј господине!

Неколико сиромашних овдашњи фамилија полазе у Србију, себи тражити бољу срећу, па зато молим Вас да бисте благоволели препоручити их његовој свјетлости књазу српскому, и од њега исходатојствовали им дозвољеније да се могу населити међу с нама једноплеменим Србљима.

Ползујући се овом приликом и поздрављајући Вас чисто-сердечно српски, част имам изјавити Вам моје отпјено високопочитаније с којим остајем.

Вашега високородија

Искрењеји слуга
владика црногорски
П. П. Његош

Цетиње, 6 маја 1845 г.

Његовом високородију

Илији Х. М. Гарашанину

Господину попечитељу внуптрени дјела,

Полковнику и кавалеру
у Београду

Зна се да је насељавање Србије вршено без икаквих ограничења, и за турске владавине и за Карађорђа и Милоша, све до 1844. године. Досељеници су могли да запоседну необрађену